

**Röda Korsets folkhögskola
Rättvis Handel fortsättningskurs 2010**

**Resan från Bolivias högplatå till våra lokala butiker -
Produktgrupperna: quinoa och alpackavaror**

Av Kerstin Högsborn & Susanna Zeller

**Slutrapport -
Resan från Bolivias högplatå till våra lokala butiker –
Produktgrupperna: quinoa och alpackavaror**

Inledning

Den här rapporten skrevs efter hemkomsten från studieresan till Bolivia genom Röda Korsets folkhögskolas fortsättningskurs i Rättvis Handel 2010. Rättvis Handel syftar till att förbättra arbets- och levnadsvillkor för odlare och anställda i utvecklingsländer. Vi i Altiplano-gruppen valde att arbeta med frågeställningen ”Hur kan Rättvis Handel göra skillnad för producentgrupper utan startkapital till medlemskap i WFTO (World Fair Trade Organization) eller FLO (Fairtrade Labelling Organizations International).

Tidigare kurser i Rättvis Handels har besökt och studerat förhållanden i Afrika: Sydafrika och Tanzania samt Asien: Nepal och Sri Lanka. Fortsättningskursens mål var att se hur Rättvis Handel fungerar på den Sydamerikanska kontinenten och valde Bolivia eftersom ett stort utbud av rättvisa varor från Bolivia redan finns tillgängligt, både i Världsbutikernas WFTO-sortiment och som Fairtrade och FLO-certifierade varor i detaljhandeln.

Vi ville träffa människorna som gör handeln med quinoa- och alpackavaror från Bolivia möjlig och samtidigt ta reda på om det finns möjlighet till att se fler Fairtrade-certifierade (FLO) quinoaprodukter som butiksutbud i Sverige. Idag finns Fairtrade-certifierad quinoa i Sverige, från leverantörerna North & South och Claro genom producenten Anapqui i Bolivia. Saltå Kvarn köper quinoa från samma producent. Även Saltå Kvarn har tagit ett beslut om att köpa Fairtrade-certifierad quinoa från Bolivia, som bör finnas på den svenska marknaden inom kort. Nedan berättar vi om möten med företagsledningen för den FLO-anslutna quinoaproducenten ANAPQUI och företaget La Coronilla som är medlem i WFTO. Vi har också gjort besök i deras fabriker. När det gäller alpackavaror har vi besökt AHA som är WFTO-medlem och som har en del alpackavaror i sitt sortiment. Övriga företag och organisationer som vi besökte arbetar efter rättvishandels principer och ansöker eller är intresserade av medlemskap; Arte Andino, CASSA, COPROCA-AWAYU och CAUP. (El Altiplano är namnet på Bolivias högplatå, där quinoaplantan växer och alpackadjuret lever).

Genom vår fältstudie har vi önskat få djupare kunskap och förståelse kring både quinoa- och alpackaullproduktion, om under vilka villkor producenterna arbetar och om olika produktserier som ingår i rättvis handelsledet för quinoa och alpacka.

Bakgrund

Grödan med namnet quinoa har länge varit en viktig basnäringsskälla i Sydamerika, på andra plats efter potatisen och följt av majs. Quinoa är glutenfritt och innehåller rika halter av protein, essentiella aminosyror, fiber, fosfor, magnesium och järn vilket gör grödan mycket eftersökt bland den marginaliserade befolkningen i Sydamerika.

Quinoa började användas av Inkafolket i Anderna för mer än sextusen år sedan och har sedan dess odlats av de olika ursprungsfolken i Bolivia, Peru och Ecuador. En av folkgrupperna i Bolivia heter Quechua och kallar grödan för *kinoa* på sitt eget språk.

Namnet quinoa är den spanska stavningen av *kinoa*. Quinoans har flera goda egenskaper som kan göra det möjligt för grödan att bli en del av NASAs ekologiska proviantprogram, speciellt för astronauter som planerar tillbringa en längre tidsperiod i rymden.

Gällande studien av quinoa tog vi i Sverige först kontakt med *Saltå Kvarn* och *North & South* för att se vilka kontakter vi kunde få tillgång till i Bolivia. När det gäller alpackavaruproducenter från Bolivia så kontaktade vi rättvis handels-importören *House of Fair Trade* samt *Svalorna Latinamerika* i Sverige och fick på så sätt kontakt med *Coproca-Awayu* i Bolivia.

Tillverkningsprocessen för quinoa

När quinoan skördats fraktas den till förädlingsfabriken där den:

- Rensas
- Tvättas och torkas
- Sorteras efter storlek
- Paketeras eller går till tillverkning av olika produkter

Quinoafröna används till mjöl, flingor eller pops (liknande popcorn, fast mindre och används bl.a. i chokladkakor, snacks m.m.). Mjölet kan användas för tillverkning av pasta eller säljs på marknaden.

Tillverkningsprocessen för alpackauull

Alpackauullen som används i Coprocas fabrik kommer från alpackadjur som tas väl om hand och klipps varje säsong. Det är den finaste ullen. Det finns även ull på marknaden som klippts från döda djur, som är av sämre kvalitet.

Processen för ullen ser ut på följande sätt:

- Sortering efter färg och kvalitet
- Ångbehandling för att öppna fibern
- Tvättning
- Kardning, här tas skräpet från ullen bort
- Tillverkning av tops (ett förgarn)
- Spinning av garn
- Blekning och färgning

Garnet används sedan till försäljning eller för tillverkning av kläder och andra textilier.

FLO – Fairtrade Labelling Organization International (Fairtrade certifierad)

Verksamhetsbeskrivning: Liaison Officers arbetsuppgift är att ge Fairtradeproducenter råd och stöd att utvecklas. Man arbetar även med att vägleda och hjälpa de företag som vill ansöka om att bli certifierade genom Fairtrade i Bolivia.

Fairtrade är en oberoende produktmärkning. När du väljer en Fairtrade-certifierad produkt bidrar du till förbättrade arbets- och levnadsvillkor för odlare och anställda i utvecklingsländer. Märkningen hittas mestadels på produkter med låg förädlingsgrad såsom livsmedel. Fairtrade är det internationella namnet för de värden som representeras av och förmedlas genom FLO-certifieringen. http://www.rattvishandel.net/fairtrade/vad_ar_fairtrade_rattvisemarkt.aspx

WFTO - World Fair Trade Organization (WFTO, tidigare IFAT)

Rättvist handlade varor från de producenter som följer WFTO:s kriterier för Rättvis Handel är ofta produkter som har en mer komplicerad tillverkningsprocess än Fairtrade-certifierade varor. WFTO gäller för varor såsom t.ex. hantverk, accessoarer och interiörartiklar. Dessa produkter säljs mestadels i Världsbutikerna i Sverige med andra länder och har ännu ingen märkning såsom Fairtrade.

Fokus är på att skapa möjligheter för marginaliserade småproducenter.

WFTO - the World Fair Trade Organization

WFTO-märket används inte för att certifiera en produkt, men får användas av företag och organisationer som är medlemmar i WFTO (tidigare IFAT), vilka förbinder sig att följa kriterierna för Rättvis Handel. Medlemmarna måste rapportera hur de följer principerna för Rättvis Handel, och WFTO gör sedan stickprover där efterlevnaden kontrolleras. Ibland används det engelska uttrycket "Fair Trade" uppdelat i två ord, för att skilja mellan FLO-certifierade varor (Fairtrade i ett ord) och WFTO varor. [http://www.rattvishandel.net/fairtrade/rattvis_handel_\(wfto\).aspx](http://www.rattvishandel.net/fairtrade/rattvis_handel_(wfto).aspx)

Besök hos kooperativ och företag

Vår grupp besökte följande företag som producerar eller förädlar quinoa:

La Coronilla - Företaget som är privatägt startades 1972 och tillverkar quinoaprodukter som flingor, pops, pasta, mjöl och matquinoa. Vissa produkter är en blandning av ris och quinoa för att få den bästa kvalitén. La Coronilla blev medlemmar i WFTO år 2004. La Coronilla satsade tidigt på att anställa kvinnor och idag även funktionshindrade (12 % av personalen är döva). De köper sin quinoa som sedan förädlas i fabriken, från odlare i Potosi. Quinoan är ekologisk men inte Fairtrade-certifierad. La Coronillas produkter är relativt dyra och säljs endast till viss del på hemmamarknaden. De exporterar till tolv olika länder, men inte till Sverige. Hur stor andel som säljs till Rättvis Handel framgår inte av intervjun. La Coronilla ser ljusst på framtiden med fortsatt produktutveckling och tillgång till nya marknader.

ANAPQUI är ett kooperativ med 1300 familjer, som odlar quinoa i områden runt Oruro och Potosi. I kooperativets fabrik förädlas och paketeras quinoaprodukterna. Av produktionen säljs en åttondel av quinoan på hemmamarknaden, en fjärdedel behåller odlarna för eget bruk och resten av quinoan säljs på export. All odling är ekologisk och Fairtrade certifierad. År 2005 blev Anapqui FLO-certifierade. Endast trettio procent av exporten säljs på Rättvis Handelsmarknaden vilket är ett problem eftersom kooperativets medlemmar då inte får det högre pris som certifierad quinoa garanteras. Vid konventionell försäljning går kooperativet miste om Fairtrade premien, som i sin tur är till för att hjälpa kooperativmedlemmarna och deras familjer till utveckling, uppbyggnad och förbättring av levnadssituationen för familjerna, i linje med målen med Fairtrade. Anapqui hoppas på att kunna sälja en större andel quinoa som Fairtrade certifierad för att i sin tur öka lönsamheten, kompetensen och produktutvecklingen inom kooperativet. North&South köper FLO-certifierad quinoa från Anapqui. Saltå Kvarn köper också sin quinoa hos Anapqui men har hittills inte betalt för att få den certifierad. Saltå Kvarn kommer också kunna erbjuda FLO-certifierad quinoa i Sverige i framtiden, då beslut tagits om detta.

Vår grupp har besökt följande alpackavaruproducenter:

AHA är ett privatägt företag som bland annat säljer alpackavaror. AHA får beställningar främst från USA och olika länder i Asien. Beställningarna går till hantverkare i företagets närområde. AHA är medlem i WFTO men säljer enbart på

den konventionella marknaden. AHA har haft svårigheter att komma in på den europeiska marknaden och har ingen försäljning i Sverige.

Arte Andino är ett kooperativ av tvåhundra hantverkare kring staden Cochabamba. De säljer mestadels sina varor i en butik i Cochabamba medan en liten del av varorna går på export. Arte Andino önskar få tillgång till en större marknad där man sluter längre avtal, eftersom de nuvarande avtalen måste förnyas varje år. Arte Andino söker därför medlemskap i WFTO, vilket kan leda till marknadskontakter och produkt- och produktionsutveckling inom rättvis handel. Hantverkarna väver efter traditionella mönster och garnet de använder av fårull eller alpacaull färgas med naturliga färger.

COPROCA - AWAYU ligger i El Alto, som är en förstad till La Paz. Coproca-Awayu är ett kooperativ av 1300 alpaca- och lamauppfödare. Coproca tillverkar garn av ull från både alpaca och lama, i en kooperativägdd fabrik i El Alto. Av garnet tillverkar Awayu kläder. Garn som inte används av Awayu säljs på hemmamarknaden. Ullprodukten som kallas för tops, exporteras. Den största delen av Awayus produktion exporteras bland annat till Sverige. Awayu har kontakter med WFTO-organisationen EZA i Österrike, men tycker ändå det verkar svårt att bli medlem i WFTO. Awayu har upplevt att det finns ett motstånd och rädsla för konkurrens från ett redan WFTO-anslutet företag som verkar i samma område där Awayu finns, i Bolivia. Coproca-Awayu ingår i Svalornas demokratiprogram DELDEPA.

CASSA är en ideell förening (NGO), där kvinnor (för närvarande cirka tjugofem stycken), flyttat in till staden El Alto och på så sätt fått möjlighet till försörjning genom tillverkning av kläder i alpacaull. Varorna exporteras till största delen varav en liten del går till Sverige. Priserna på varorna är dock för höga för den inhemska marknaden, men ändå säljs en liten del lokalt, då främst till turister. Cassa är medlem i RENACC som är ett nationellt nätverk för rättvis handel i Bolivia. Cassa känner till WFTO men tycker det är ett problem med många olika certifieringar. Cassa upplever att det kan vara svårt att få tillgång till WFTO-medlemskap, som litet företag. Cassa är liksom Coproca medlem i Svalornas DELDEPA-program.

CAUP startades som en ideell förening (NGO), av Javier Mendoza och Mercedes Cerda och drivs på ett kooperativliknande sätt. Cirka trehundra äldre kvinnor spinner garn som yngre kvinnor sedan stickar kläder av. En del av kläderna säljs till Världsbutiken i Ystad och resten på hemmamarknaden i La Paz och i Copacabana vid Titicacasjön i Bolivia. Grundarna vill gärna att CAUP blir medlem i WFTO men kvinnorna i föreningen instämmer inte. De tycker att kostnaden för ett medlemskap är för hög och är även oroliga för att de ska få så stora beställningar att de då inte hinner med tillverkningen.

Organisationsbesök:

Svalorna är en svensk ideell förening (NGO), som bland annat har verksamhet i Bolivia. Svalorna i Bolivia arbetar med lokal utveckling och demokrati i de mest utsatta grupperna, särskilt med barn, unga och äldre från ursprungsbefolkningen. Sedan år 2000 arbetar Svalorna med långsiktiga program där de skriver avtal med utvalda lokala organisationer. DELDEPA är ett av programmen som arbetar med lokal utveckling och demokrati. I detta program är Coproca och Cassa med. Följande företag/kooperativ besöktes också men tas inte upp i denna rapport:

Kooperativ i Cochabamba: Luz del Mundo (bakar kakor), Ñustas (makramé, stickat, virkat), Coop Art (mosaik, armband mm), företaget Crisil (glastillverkning) i Cochabamba samt kooperativet El Ceibo (kakao/choklad), i El Alto.

Resultat – positiva & negativa punkter

Frågor:

Vilka fördelar ser man med en FLO-certifiering eller medlemskap i WFTO?

- Bättre förtjänst med certifierad quinoa (Anapqui)
- Ökar möjligheten att höja kompetens och produktutveckling (Anapqui, La Coronilla)
- Ökade/nya marknader (La Coronilla, Cassa, Arte Andino)
- Längre och säkrare avtal (Arte Andino)

Bönderna, producenterna och familjerna i kooperativen och företagen som sysslar med rättvis handel kan räkna med en mer fördelaktig och stabil förtjänst genom att tillhöra och sälja sina varor genom Rättvis Handelsrörelsen. Möjligheterna som både FLO-certifiering samt WFTO medlemskap ger leder till ökad kompetens- och produktutveckling, (ex. Anapqui med FLO).

Andra fördelar med att bli en del av Rättvis Handelsnätverket är även tillgången till nya och större marknader (för La Coronilla, Cassa, Arte Andino), samt längre och mer stabila avtal (för Arte Andino). AHA är medlem i WFTO men säljer till den vanliga marknaden i främst USA. De önskar komma in på den europeiska marknaden och genom WFTO borde det inte vara något större problem. Om de önskar sälja sina varor i andra butiker är däremot inte WFTO till någon hjälp.

Vilka svårigheter/hinder ser man?

- Det är komplicerat och tar lång tid att bli medlem i WFTO (Cassa och Coproca-Awayu)
- Det kostar för mycket att bli medlem (Caup)
- Riskerar att få så stora beställningar att man inte hinner med (Caup)
- Konkurrens på samma marknad (Cassa)

Det framgår att man upplever det komplicerat att bli medlem, att det tar lång tid och att det finns ett motstånd hos konkurrenterna för andra att bli medlemmar. Kostnaden för små företag kan vara ett hinder samt att man är orolig för att inte klara av att leverera. Dessa svårigheter gäller de företag som vill bli medlemmar i WFTO.

Kan man se någon skillnad mellan FLO-anslutna och WFTO-medlemmar?

(La Coronilla & Anapqui)

Medlemskap i Rättvis Handelsnätverket betyder ökad försäljning och förtjänst både genom FLO och WFTO. FLO-anslutna producenter ser nackdelen med att producera rättvist för att sedan inte få sålt sina varor som rättvis certifierade och därmed gå miste om premien. De får inte heller det högre pris för sina varor som FLO-certifieringen medför.

Flera småproducenter som vill bli medlemmar i WFTO tycker det är komplicerat och tar för lång tid att bli medlem. Ett företag upplever även konkurrens på hemmaplan, som motverkar en möjlighet till medlemskap i WFTO. FLO har en anställd som kallas Liaison Officer, vars uppgifter bland annat är att hjälpa producenter att bli certifierade. WFTO har ingen motsvarande tjänst eller anställd i Bolivia. För att bli

medlem i WFTO ska ett företag bli rekommenderat av en annan producent. Detta kan leda till och upplevdes i ett fall som konkurrens bland de lokala företagen. Vi såg också den positiva sidan där La Coronilla som är WFTO-medlem, uppgav att de gett råd till företag som ville ha hjälp att bli medlemmar i WFTO.

Problem och framtidsutsikter

I Bolivia mötte vi producenter som ansåg att det var viktigare med ordentliga arbetsförhållanden och en levnadslön för utfört arbete, medan det var mindre viktigt för företaget att hela tiden sträva efter att växa. Samtidigt önskade de vi träffade att kunna få tillgång till en större marknad, för att kunna sälja mer och därmed kunna ge fler hantverkare arbete eller öka förtjänsten för dem som redan var producenter. Den produktion av alpackavaror som vi såg anser vi uppfyller kraven på Rättvis Handel. Ändå är ingen hittills medlem i WFTO förutom AHA som säljer sina varor på den konventionella marknaden. Det borde finnas stora möjligheter att få med flera av producenterna så de kan få tillgång till en större marknad, få säkrare och längre avtal som de uttrycker önskan om. Det finns en tradition i Bolivia att organisera sig, att praktisera demokrati och öppenhet i olika sociala organisationer. Denna tradition gör det lätt att ansluta sig till Rättvis Handelsrörelsen som bygger på samma principer.

Fortfarande säljs en liten del av all quinoa som produceras som Fairtrade-certifierad. Detta problem vi mötte hos Anapqui var att uppköparna inte betalar för FLO-certifierad quinoa trots att den är certifierad. Det är vi konsumenter som kan påverka och öka efterfrågan på Fairtrade FLO-certifierade produkter. Det WFTO-anslutna företaget La Coronilla såg ljus på framtiden. De såg fram emot en fortsatt produktutveckling och tillgång till nya marknader.

Diskussion

Hur kan man i fortsättningen hjälpa producenter som vill bli medlemmar i WFTO?

Vår grupp har kommit fram till att det finns en del olika möjligheter. En möjlighet är att låta en WFTO-ansvarig representant hjälpa till med frågor om medlemskap och kriterier för företag och kooperativ som vill bli WFTO-medlemmar. Man kan undersöka om det nationella nätverket Renacc kan utöka sitt arbete till att hjälpa små företag att komma in på Rättvis Handelsmarknaden. En annan att små företagen kan gå samman och samarbeta i större grupper och på så sätt samla kunskap, erfarenheter och resurser som underlättar ansökningsförfarandet. Ytterligare en möjlighet är att andra aktörer i WFTO-kedjan, som importörer eller enskilda Världsbutiker kan få rätt till att godkänna producenter som uppfyller kriterierna, liknande det sätt man redan arbetar efter i Danmark. Detta skulle kunna hjälpa Caup, som gärna vill sälja till fler butiker men inte tror sig om att kunna producera tillräckligt för att räkna till om de blev medlemmar.

Hur kan försäljningen av FLO-certifierad quinoa ökas?

Den quinoa som La Coronilla köper till sin tillverkning är inte FLO-certifierad. Om de istället skulle köpa den certifierad skulle försäljningspriset höjas något. Detta skulle producenterna tjäna på medan det redan höga priset på hemmamarknaden ytterligare skulle höjas något. Priset på exportvaran skulle också öka något. Företaget

skulle knappast vinna på att köpa certifierad quinoa men med tanke på företagets sociala engagemang, skulle det kunna vara intressant för dem.

Anapqui producerar enbart certifierad quinoa, men endast trettio procent av exporten säljs som certifierad. Det är allmänheten och konsumenterna i Nord - i importländerna som kan påverka att en större andel certifierad quinoa köps in från Syd. Genom att informera konsumenterna om förhållandena och vilka fördelar det ger för producenten vad vi väljer att köpa, samt genom en bättre marknadsföring av Fairtrade-certifierade produkter kan vi öka efterfrågan och därmed försäljningen och på så sätt förbättra levnadssituationen för producenterna. Först då vi frågar efter Fairtrade quinoa i våra butiker när vi handlar, kommer importörerna att se att efterfrågan finns och kommer förhoppningsvis efter det att köpa in den som certifierad.

Vem är Rättvis Handel till för?

Är Rättvis Handelsprodukter endast till för konsumenter i västvärlden, så att dessa kan konsumera med bättre samvete, eller är det meningen att landets egen befolkning i producentländerna av Fairtrade-varor även skall ha råd att köpa rättvist producerade varor? Större delen av de människor vi mötte på gatan i Bolivia gick i billiga, troligtvis insmugglade kläder medan de fina, rättvist tillverkade tröjorna, sjalarna och andra kläder i alpackaull såldes dyrt till turister eller exporterades. Quinoaprodukterna från La Coronilla var också för dyra för att vardagskonsumenten i Bolivia skulle ha råd att kunna köpa några av dessa. Samtidigt fanns det även billigare produkter som också var rättvist tillverkade och som såldes på hemmamarknaden, såsom garn, matquinoa och choklad. Det visar att det går att göra båda delarna. Att erbjuda rättvisa produkter till ett lägre pris på hemmamarknaden samt att kunna sälja lite dyrare varor på export, är ett sätt att börja bygga upp den Rättvisa Handeln i producentländerna som Fairtrade-varorna i våra lokala butiker kommer ifrån.

Vidare skulle det även vara intressant att undersöka om och hur Rättvis Handel bidrar till FN:s Millenniemål kring fattigdomsbekämpning. När man satsar på kvinnor visar det sig att många fler i kvinnornas närhet, framför allt barnen, får det bättre än när resurser enbart satsas på män. Detta är en viktig utveckling att följa för att kunna nå Millenniemålen om fattigdomsbekämpning.

Sammanfattning

Nackdelar

Många producenter i Bolivia tycker det är krångligt och svårt att bli medlem i WFTO och FLO. De vet inte var de skall söka information om medlemskap och vem de skall vända sig till. En producent vi besökte uppfattade motarbetning vid intresse av att bli medlem i WFTO, av en annan producent som redan var WFTO-medlem.

WFTO systemet bygger på rekommendationer och den organisation som redan var medlem kände då konkurrens istället för entusiasm att låta en annan producent bli medlem.

En annan nackdel är att all quinoa som produceras hos Anapqui är certifierad men endast en tredjedel köps som certifierad av uppköparna, vilket resulterar i att premien utgår till producenten. Ett argument från en importör från Australien som gruppen

träffade på var att det inte fanns tillräckligt stor efterfrågan av certifierad quinoa i butikerna i Australien. (Anapqui hoppas på att kunna sälja en större andel quinoa för att kunna öka lönsamheten, kompetensen och produktutvecklingen i kooperativet).

Fördelar

Producenterna, både som medlemmar och icke-medlemmar i Rättvis Handels rörelsen ser WFTO och FLO som en möjlighet till –

- *tryggare handel*
- *möjlighet till stabilt och högre försäljningspris*
- *säkrare och större marknadstillgänglighet*
- *längre avtal*
- *tillgång till nätverk och kunskap*
- *tillgång till premie för volym produkter sålda som FLO-certifierat*

Fördelarna kan bland annat uppnås genom medlemskap i WFTO. Producenterna i Bolivia skulle behöva hjälp av en WFTO samordnare i Bolivia, precis som det redan finns en FLO-representant i Bolivia. Småföretag skulle även kunna gå samman och samarbeta i större grupper. Konsumenter i Sverige kan själva efterfråga rättvisa varor från Sydamerika i vår lokala matvarubutik. Genom att vi konsumerar rättvisa varor som ger högre lön, tillgång till premie och bättre arbetsförhållanden till producenterna, kan vi påverka livssituationen till det bättre i Bolivia.

Hur kan Rättvis Handel göra skillnad för producentgrupper utan startkapital till medlemskap i WFTO/FLO i Bolivia?

De exempel på skillnader som Rättvis Handel kan göra som vår grupp sett exempel på i Bolivia är de följande:

- Tillverkning av rättvisa produkter enligt Rättvis Handels principer ger stärkt självförtroende och självkänsla (även utan medlemskap i WFTO och FLO)
- Hantverkare får tillgång till socialt umgänge och engagemang
- Rättvis Handel ger möjlighet till hållbar sysselsättning för hantverkarna i Bolivia, även utan medlemskap i WFTO och FLO

För den enskilda människan är Rättvis Handel till stor hjälp. Med medlemskap i Rättvis Handelsrörelsen får både den enskilde producenten och företagen en ökad trygghet och stabilitet, vilket i förlängningen bör bidra till att bekämpa fattigdom.

Referenser

www.wfto.com

www.wfto.se

www.fairtrade.se

www.coronilla.com

www.coprocabolivia.com

www.svalorna.se

www.fn.se

www.artesanosandinos.skyblog.com

(Hemsidan ovan består av en blogg på franska, men visar fina bilder från hantverksarbetet hos Artes Andinos)